

Основні концепції походження українського народу

Вінницький національний технічний університет

Анотація. У статті досліджено питання походження українського народу. Наведено перелік основних концепцій щодо етногенезу української нації.

Ключові слова: походження українського народу, етногенез.

Abstract. This article explores the origin of the Ukrainian people. The list of basic concepts about ethnogenesis of the Ukrainian nation.

Keywords: history of the nation, nation of origin, descent.

Історія нації є стрижнем національної свідомості, на основі якої формується український народ. А відсутність чітких уявлень про час та обставини появи суб'єкта української національної історії гальмують формування національної свідомості українців, що, в свою чергу, стримує формування сучасної української нації.

Сьогодні існує три основні концепції етногенезу українців: трипільська, пострадянська пізньосередньовічна та ранньосередньовічна. Проблема етногенезу українців виявилась досить дискусійною та делікатною. Головною перешкодою на шляху затвердження правдивої версії походження українців, яка базувалася б не на аматорських фантазіях чи політичних спекуляціях, а на наукових аргументах, є її зайва політизація. На думку, українського історика Л. Л. Залізняка відбувається це тому, що проблема етногенезу східних слов'ян безпосередньо торкається гострого політичного питання легітимності приєднання українців та білорусів з їхніми етнічними землями до Російської імперії. Одна справа, якщо це було добровільне об'єднання частин колись єдиного давньоруського етносу, інша – якщо це було загарбання імперською Москвою земель окремих народів. Ці аспекти зазначеної проблематики призвели до її глибокої політизації, а тому потребують детального дослідження, яке наразі доволі актуальне.

Основою в історії східного слов'янства є культурно-історична спадщина Київської Русі, яка стала головним об'єктом геополітичних амбіцій правителів держав, що постали на її руїнах. Державницькі традиції княжого Києва поширились далеко за межі Південної Русі-України і пізніше, у середньовіччі, значним чином впливали не лише на становлення державних інститутів Великого Київського князівства чи козацької держави Богдана Хмельницького, але й на формування князівства Литовського та Московського царства [1].

Середнє Подніпров'я на час постановки держави Русь вже було заселено українцями на середньовічному етапі розвитку. Таку думку, як відомо, висловив М. Грушевський у 1904 р. Дослідник пояснював, що "Київська держава, право, культура були утвором однієї народності, українсько-руської; Володимиро-московська – другої, великоруської... Київський період перейшов не у володимиро-московський, а в галицько-волинський XIII віку... Володимиро-московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла на своєму корені... Общеруської історії не може бути, як немає общеруської народності". А раз "Київська держава, право, культура були утвором однієї народності, українсько-руської", то остання, очевидно постала раніше Київської Русі, і за М.Грушевським походить від антів IV-VI ст. [2].

Внесок в розробку ранньосередньовічної версії україногенези зробило кілька поколінь українських істориків, археологів, етнографів, антропологів – М.Костомаров, В.Антонович, М.Драгоманов, М.Дашкевич, М.Грушевський, Ф.Вовк, В.Петров (1992), М.Брайчевський (1995, 2000), М.Чубатий (1963), Я.Дашкевич (1993), Я.Ісаєвич (1995), В.Баран (1998), Л.Залізник (1994-2006), В.Балушок (2005) та ін. Вже на початок XX ст. право українців на культурно-історичну

спадщину княжого Києва в тій чи іншій мірі визнали не тільки українські, але й значна частина російських вчених. До них належать К.Кавелін, О.Піпін, О.Пресняков, М.Любавський, М.Покровський.

Нове піднесення Російської імперії в її радянській атмосфері повоєнних років середини ХХ ст. спричинило інтенсивні пошуки неоімперських історичних схем, які б легітимізували контроль Москви над народами Східної Європи. Нову повоєнну версію походження східних слов'ян сформулював В.Мавродін (1947) - концепція давньоруської народності. Її суть полягала в тому, що державу Русь зі столицею в Києві заснували не українці чи росіяни, а нібито представники окремого східнослов'янського етносу – давньоруської народності[3].

Науковці «радянської» доби стверджували, що Київська Русь увійшла до історії як колиска трьох братніх народів: російського, українського і білоруського народів. Народжені єдиною матір'ю – давньоруською народністю – вони на спільному історичному шляху розвивалися, мов віти одного дерева, беручи життєві соки від одного могутнього коріння. Не заперечуючи процесу консолідації східних слов'ян наприкінці I тис. н. е., значна частина українських істориків наполягають на тому, що «давньоруська народність» єдиним етносом не була. Монголо-татарська навала розвиток населення Русі не перервала / й не призвела до такого змішування, яке могло дати новий етнос/, а відмінності між українцями, білорусами, росіянами, які входили до одних держав і після навали, її наслідками пояснити неможливо. Про це свідчить список назв племен, які подає «Повість минулих літ» Нестора, згідно якому деякі дослідники вважають, що українці походять від полян, сіверян, деревлян, дулібів, бужан-волинян, уличів, тиверців, білих хорватів. Білоруси відповідно від дреговичів, кривичів, полочан, а росіяни від словен та в'ятичів.

На думку М. Поповича виділення східних слов'ян в окрему територіальну культурну зону є не наслідком первісної їх єдності, а результатом пізньої історії. В первісній слов'янській спільності єдиної «східної» або «прадавньоруської» групи не було. Слов'янське населення на території України збиралося з різних країв первісної Славії і несло різні історико-культурні традиції і впливи [4].

Оригінальною версією є думка Л. Залізняка, який пропонує узгодити етногенез українців з універсальними законами етнічного розвитку середньовічної Європи. У Східній Європі впливи греко-римської цивілізації поширювалися через античні колонії Північного Надчорномор'я головним чином у межах України. Тому етноісторичний розвиток території України випереджав більш віддалені від античних центрів регіони лісової смуги Східної Європи і наближався до темпів історичного розвитку Країн Західної та Центральної Європи, що розвивалися під потужним впливом греко-римської цивілізації.

Тому не випадково безперервність етнокультурного розвитку на українських етнічних землях між Карпатами, Прип'яттю та Київським Подніпров'ям, як і на землях інших великих європейських етносів, що містилися у зоні впливу Риму, простежується з кінця V ст. Дані археології, мовознавства, антропології, письмові джерела переконливо свідчать про тяглість, неперервність розвитку в Північно-Західній Україні єдиного етнічного організму, від дулібів, склавинів та антів – і до сучасних українців. Археологічними відповідниками згаданих племен є празька та пенківська культури V–VII ст., які трансформувалися в проукраїнські літописні племена, волинян, деревлян, полян, білих хорватів, уличів, тиверців Північно-Західної України (лука-райковецька культура VIII–IX ст.). Остання була безпосереднім генетичним підґрунтям Південної Русі. Її людність складалася з семи споріднених праукраїнськи літописних племен, що стрімко інтегрувалися у відносно єдиний руський народ. Саме цей середньовічний етнос створив державу Русь, яка швидко трансформувалася в ранньосередньовічну імперію, що в X–XIII ст. здійснювала потужну експансію на безмежні лісові простори півночі Східної Європи. Внаслідок колонізації проукраїнським Києвом (Руссю у її первинному значенні) балтських та фінських племен лісової смуги Східної Європи постали **молоді** балто-руські (білоруси, псково-новгородці) та фінно-балто-руські (росіяни) етноси.

Так само, як Стародавній Рим романізував свою варварську периферію, так княжий проукраїнський Київ русифікував (від Русь, а не Росія) лісову північ Східної Європи. Відповідно до універсальних законів етнічного розвитку відсталіх провінцій, на варварській периферії Римської імперії постав спектр похідних від латинян молодих романських етносів (іспанці, португальці, французи, румуни). А внаслідок колонізаційних зусиль проукраїнського княжого Києва на далекій північній периферії імперії сформувалися молоді етноси білорусів, псково-новгородців, росіян. Як романська група народів постала внаслідок синтезу мови та культури римлян і етнокультур

колонізованих народів, так білоруси, псково-новгородці і росіяни – продукт синтезу праукраїнців Південної Русі та колонізованих ними балтів і фінів лісової смуги Східної Європи.

Як власна етнічна історія романських народів почалася після розпаду Римської держави, так і молоді руські етноси виходять на історичну арену в процесі розпаду Київської Русі. З позиції етнічної історії доба феодальної роздробленості (XII – поч. XIII ст.) фактично є періодом боротьби молодих білоруського, псково-новгородського, російського субетносів за політичну незалежність від проукраїнського імперського Києва. Якщо користуватися родинною термінологією, то білоруси і росіяни – не брати, а діти українців, так само як дітьми латинян є французи, іспанці, румуни. Тому давньоруська народність – це лише політична спекуляція[5].

Безперервність етнокультурного розвитку на етнічних українських землях від антив та склавинів V-VII ст. через Південну Русь, козацьку Україну до сучасних українців переконливо свідчить про їх народження саме в ранньому середньовіччі.

Таким чином, проблема давньоруської народності не є суто науковим питанням. Вона безпосередньо впливає на широке коло політичних проблем не тільки України, але й усієї Східної Європи. Без її вирішення неможливо з'ясувати справжній час появи українців, росіян, білорусів. А без цього концепція історії Східної Європи лишається незавершеною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Залізняк Л. Стародавня історія України. / Л. Залізняк. – К., Темпора, 2012. – С.378-401.
2. Телегуз А., Юрченко В. Історіографічний огляд концепцій етногенезу українців в етнології // Українознавство. - №3/2012. – С.141-144; Телегуз А., Юрченко В. Етнологічна концепція етнотворення українців // Українознавство №4/2012. – С.194.
3. Синдюков І. В пошуках національних першоджерел. Михайло Грушевський про давнє минуле східних слов'ян / Україна Incognita / За загальною редакцією Л. Івшиної. – К., 2002. – С.47-50.
4. Зінько О. В., Нариси історії української культури. [Текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Зінько, Ю. А. Зінько. – Вінниця, 2014. – С.65-67.
5. Залізняк Л.Л. Походження українського народу. Аналіз концепцій. Походження українців за даними сучасної етнології.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/pohodzhennya_ukrayintsiv_za_danimi_suchasnoyi_etnologiyi.html

Зінько Олена Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, Вінниця, e-mail: zinko-ov@ukr.net

Тітова Катерина Сергіївна – студентка групи МО3-15, факультет менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця. e-mail: titova_katiusha@mail.ru

Zinko Elena - Ph.D., assistant professor of philosophy and humanities sciences Vinnitsia National Technical University, Vinnitsia, e-mail: zinko-ov@ukr.net

Titova Kateryna - Faculty of Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, titova_katiusha@mail.ru